

BARZANİ İLE BİTMİYEN İTTİFAK (?)

Mehmet Şahin

TASAV Dış Politika Araştırmaları Merkezi

Giriş

Türkiye ile Irak'ın kuzeyinde yer alan bölgesel yönetim arasında 2015 Aralık ayının başından bu yana yoğun bir görüşme trafiği ve daha önce görülmemiş temaslar yaşanıyor. Türkiye, 5 Aralık 2015 günü IŞİD kontrolündeki Musul'a 13 kilometre uzaklıkta yer alan ve Mesut Barzani tarafından kontrol edilen Başika kasabasına eğitim amacıyla askerî birlik yerleştirdiğini duyurdu. Bu durum, bekleneneği gibi, merkezî Irak hükümetinin sert tepkisiyle karşılaştı. Ardından, 9 Aralık'ta Barzani iki gün sürecek olan Ankara ziyaretini gerçekleştirerek en üst düzeyde temaslarda bulundu¹. Barzani'nin duraklarından biri de MİT Müsteşarı Hakan Fidan'dı ve bu görüşmenin hemen ertesinde Hakan Fidan Bağdat yönetimi ile görüşmek üzere söz konusu şehre resmî bir ziyarette bulundu. 14 Aralık günü ise Türkiye'nin Başika bölgesine konuşlandığı askerlerin çekilmeye başladığı haberleri ajanslara düştü. Gerek bölgesel oluşumla gerekse de Merkezî Irak hükümetiyle diplomatik, politik, ekonomik temaslar inişli çıkışlı şekilde devam edecek gibi gözükmektedir.

Yukarıda bahsi geçen görüşmelerin içeriğine dair kamuoyuna tatmin edici bilgilendirme yapılmadığı için şu aşamada Türkiye'nin bölgesel yönetime yönelik ilişkilerini daha genel bir perspektiften analiz etmek daha sağlıklı olacaktır. Nitekim bu gelişmeler 1990'lı yılların başından beri kimi zaman yüksek sesle kimi zaman ise fısıltı şeklinde sorulan bir soruyu tekrar akıllara getirmiştir: Türkiye Barzani'den ne ummaktadır? Türk kamuoyunda yıllardır tartışılan bu konuyu Rusya'nın resmî haber kanalı Sputnik de 14 Aralık 2015 tarihinde "*Friends with Benefits: What's Behind Turkey's Odd Alliance with Iraqi Kurds*"² başlığıyla gündeme taşıyarak eski bir tartışmayı yeniden alevlendirmiştir.

Bilindiği gibi Türkiye'nin bölge ile yakınlaşması 1990'lı yılların başında dönemin Cumhurbaşkanı Turgut Özal tarafından Celal Talabani ve Mesut Barzani'ye diplomatik pasaport verilmesi ile başlamış ve o günden beri bilhassa ANAP veya AKP çizgisindeki iktidarlar döneminde ekonomik ve siyasî ilişkilerin arttırılma çabası süregelmıştır. Türkiye'nin Irak politikası bu dönemlerde Türkmen eksenli olmak yerine Barzani eksenli olagelmıştır.³ Irak'ın Amerikan işgali sırasında peşmerge güçlerinin Kerkük'te Türkmenlere karşı gerçekleştirdiği yağmalara zımnen destek verilmesi dönemin karakteristiğini oluştururken, 2012 yılında yapılan AKP

kongresinde Türkiye'nin Barzani ile "gurur duyması" o tarihe kadar dile getirilemeyen zihniyetin taban tarafından dışa vurumu oldu. Bütün bunlar analistleri yukarıda sorduğumuz "Türkiye Barzani'den ne ummaktadır?" sorusunun cevaplarını aramaya teşvik etmektedir.

Karşılıklı Bağımlılık Teorisi ve Türkiye Uygulaması

1970'li yıllardan itibaren uluslararası ilişkiler çalışmalarında liberal kesimler karşılıklı bağımlılık tezi üzerinde durmaktadırlar. Buna göre; ülkelerin birbirleriyle ekonomik ilişkileri arttıkça karşılıklı bağımlı hâle gelirler ve bunun neticesinde de çatışmaya girmekten kaçınırlar. Bahsi geçen dönemde küresel kuzey ülkelerinin birbirleriyle sıkı ekonomik ilişki içine girmesi ve neticesinde otuz yıl önce savaşan devletlerin o dönemde artık bunu göze alamayacak kadar sıkı bağlantılar kurmuş olmaları, bu argümanın en büyük delili olarak gösterilmiştir.

Bu düşüncenin önce çıkmasında bir diğer delil olarak da devlet dışı aktörlerin daha otonom karar alabilme ve harekete geçebilme kabiliyetlerinin gittikçe arttığına yönelik düşünce ve gözlem olmuştur. Liberal kesimlerin burada devlet dışı aktörden bahsettiği husus şüphesiz ekonomik güç hâline gelen çok uluslu şirketler ve sermaye piyasalarıdır.

Avrupa ve Amerika'da 1970'li yıllardan itibaren ortaya çıkmaya başlayan bu dalganın Türkiye'ye etkisi de kaçınılmazdı. 1980 yılından itibaren hızla ekonomik liberalizme kayan Türkiye, 1990'lı yıllardan bu yana dış politikada da bu rotaya sapma emareleri göstermeye başlamıştır. "Değişen dünyada" sadece devletlerle ilişki kurulamayacağı, devlet dışı aktörleri de göz önünde bulundurma ihtiyacı (!) bu dönemde konuşulmaya başlanmış, sorun yaşadığımız gruplarla ilişkilerimizi de ekonomik ilişki kurmak suretiyle karşılıklı bağımlılığımızı arttırarak çözebileceğimize dair inanç bazı karar alıcılarda oturmaya başlamıştır.

İşte Barzani ile ilişkilerin başlaması bu teorik çerçeve üzerinden okunarak gerçekleştirilmeye koyulmuştur. Bu bağlamda, Özal döneminde dış politika daha ziyade devlet dışı aktörlerle de ilişkilerin kurulması üzerine kurulmuştur. Talabani ve Barzani'ye diplomatik pasaport verilmesi, merkezî Irak hükümeti ile ilişkilerde bu aktörlerin de birer denge unsuru olarak kabul edilmesi hep bu politikanın yansıması olmuştur.

ABD'nin 2003 yılında Irak'ı işgal etmesinden sonra ise kuzeydeki bölgesel oluşumun ekonomik ve politik manevra kabiliyeti artmıştır. Baas dönemindeki kısıtlamalardan kurtulan bölge, ABD'nin ülke içindeki en büyük müttefiki hâline gelerek ülkenin diğer bölgelerine nazaran daha güvenli ve istikrarlı hâle gelmiş ve bunu fırsat bilerek ekonomik bağlamda Türkiye üzerinden dünyaya ulaşmaya çalışmıştır. Daha 2007 yılında Mersin Serbest Ticaret Bölgesinde faaliyet gösteren firmaların 80'inin Iraklı olduğu ve 149 şirketin sadece Irak'ın kuzeyi ile ticaret yaptığı resmî olarak açıklanmıştı.⁴ Aynı dönemde teftiş kurulu, Barzani'ye ait 7 şirketin sigara ve alkol kaçakçılığı yaptığını tespit etmişti.⁵

Aynı şekilde, hatta daha da önemlisi, kamuoyuna da sıkça yansıdığı üzere Türkiye'nin de bölgeye yatırımları bu dönemde artmıştır. Bölge hemen hemen pek çok ihtiyacını Türkiye ile ticaretinden sağlamaktadır ve yörede satışa sunulan ürünlerin yaklaşık yüzde 50'sini Türk malları oluşturmaktadır.⁶ 2010 yılı itibarıyla bölgede 300 Türk firmasının faaliyet gösterdiği ve üstlenilen pek çok projeye ait istatistiki bilginin kayıtlara geçmemesi nedeniyle gerçek rakamların çok daha yüksek olduğu var sayılıyordu.⁷ 2015 başı itibarıyla ise bu sayının 1351 olduğu duyuruldu ve bu haliyle Türkiye bölgedeki en fazla firmaya sahip olan yabancı yatırımcı unvanını elde etti.⁸ Dolayısıyla Türkiye bölge ile en sıkı ekonomik bağ kuran ülke konumundadır.

Kısacası Türkiye bu politikasıyla bir yandan ekonomisini canlandırmayı amaçlamakta bir yandan da bölge ile çatışmalarını azaltmayı beklemektedir. Bir başka ifadeyle, liberal teorinin sıklıkla vurguladığı "kazan – kazan oyunu" uygulamalı olarak bu bölgede denenmektedir.

Kazan – Kazan Mı?

Ekonomik istatistiklerin Türkiye'nin bölge ile ilişkilerinin iyi olması gerektiği sonucunun doğurmasını beklerken, 2003'ten bu yana gerçekleşen siyasî gelişmeler durumun hiç de öyle olmadığını ortaya koymaktadır. Kerkük'ün demografik yapısının değiştirilmesi, referandum meselesi gibi konular Türkiye ile bölgesel yapılanma arasında gerilim konuları olmuş ve karşı tarafın oldubittiye getirmeleriyle resmî bağlamda olmasa da sonuçlanmıştır. Daha da önemlisi, KYB'nin terör örgütü PKK'ya zaman zaman zımnî zaman zaman alenî destek sağladığı bilinmektedir. Her ne kadar bölgesel yönetim Türkiye'nin gönlünü hoş tutmak için cılız bir takım açıklamalar yapsa da PKK'nın kampları ve üst yönetimi hâlihazırda bölgesel yönetime ait topraklarda konuşlanmaktadır ve Türkiye'ye yönelik saldırıların önemli kısmı buralardan gerçekleşmektedir. Dolayısıyla bölgesel yönetimin politikaları Türkiye'ye hâlâ güvenlik tehdidi oluşturmaktadır ve bunu önlemeye yönelik (başarısız bile olsa) iyi niyetli herhangi bir adım atılmış değildir. Yukarıda da bahsedildiği gibi, ABD işgali sonrasında Irak'ın en istikrarlı bölgesi kuzey kısmıdır. Dolayısıyla bölücü örgütün buradaki kaostan fırsat bulup güçlenmesi söz konusu değildir. Bu da bölgesel yönetimin örgüte karşı pasif davranışını ortaya koymaktadır.

Bu durum, Türkiye'de belirli kesimlerin beklediği gibi Irak'ın kuzeyi ile güçlü ekonomik ilişki kurulması durumunda çatışmaların azalması sonucunu doğurmamıştır. Yani Irak'ın kuzeyindeki oluşumla yakın ilişki kurmak Türkiye'nin güvenliğini sağlayan bir durum yaratmamıştır. Peki, kazanan kim olmuştur? Son 10 yıldaki siyasi ve ekonomik gelişmeler gösteriyor ki Barzani ile yakın ilişki kurmak, öncelikle Türkiye'ye tehdit oluşturan unsurların güçlenmesi sonucunu doğurmuştur. KYB bölgenin en büyük siyasî gücü hâline gelmiş, PKK eğitim ve lojistik alanında önemli alan kazanmış ve bölgesel yönetim kimi zaman merkezî Irak hükümetinden daha fazla kabul gören politik bir oluşum hâline gelmiştir. Buna mukabil Türkiye'nin

kazancı ise son derece sınırlı olmuştur. Politik olarak herhangi bir kazanç elde edemeyen Türkiye, sadece birkaç işverenin işlerinin açılması sayesinde sınırlı bir ekonomik gelişme sağlamıştır. Dolayısıyla Barzani ile kurulan ilişkiler karşı tarafın lehine asimetrik bir büyüme ile sonuçlanmıştır.

Türk dış politikasının en kısa sürede bu duruma dikkat etmesi ve karşı tarafın elini güçlendirmek yerine Türkmenleri de içine alacak şekilde, merkezî Irak hükümeti ile iyi geçinen, daha geniş perspektifli bir dış politika uygulaması gerekmektedir. Aksi takdirde Türkiye önümüzdeki süreçte güvenliğini tehdit eden unsurları ihya etmekten başka bir şey yapmamış olacaktır.

Notlar

- ¹ [Barzani Ankara'da, ilk durak MİT](#), Hürriyet, 9 Aralık 2015.
- ² [Friends with Benefits: What's Behind Turkey's Odd Alliance with Iraqi Kurds](#), Sputnik, 14 Aralık 2015.
- ³ [Davutoğlu'ndan Türkmenlere: Sessizce Ölünl!](#), Yeniçağ, 19 Haziran 2014.
- ⁴ [Mersin'de 'Barzani şirketleri var' iddiası](#), Milliyet, 23 Ekim 2007.
- ⁵ [Barzani'nin 7 şirketi kaçak sigara ve alkolle ihya oluyor](#), Sabah, 25 Ekim 2007.
- ⁶ [Türkiye – Kuzey Irak ilişkileri ve Ekonomik Yansımaları](#), Konya Ticaret Odası, Şubat 2013.
- ⁷ [Kuzey Irak'ta 300 Türk firması var](#), NTV, 24 Ekim 2010.
- ⁸ [Kuzey Irak'ta 1351 Türk şirketi](#), Aljazeera Türk, 8 Ocak 2015.